

بررسی های حقوقی

نقش عاملین حمل و نقل در تجارت بین المللی

«عاملین حمل و نقل»^۱ می توانند برای تسهیل عملیات تجاری صادرکنندگان و واردکنندگان وظایف گوناگونی را برعهده گیرند. خدمات آنان بویژه برای شرکتهای کوچک مفید است، چرا که شرکتهای مزبور برای انجام موفقیت آمیز مراحل گوناگون فروش بین المللی کالا، اغلب فاقد کارمندان متخصص می باشند. بهر حال، فعالیت عاملین حمل و نقل، بسته به درجه و نوع تخصص آنها و همینطور کشور و یا محل فعالیتشان به نحو قابل ملاحظه ای تفاوت دارد. لذا، مؤسسات تجاری که مایل به استفاده از این خدمات هستند، باید با انواع گوناگون «نمایندگان حمل و نقل»^۲ فعال در تجارت خارجی و روشهای کار با آنها آشنایی داشته باشند.

(1): Freight Forwarder

توضیح: کارگزار حمل و نقل و واسطه حمل و نقل دیگر معادل های فارسی این واژه می باشند و نباید آنرا با متصدی حمل و نقل یا حمل کننده (carrier) که مسئولیت حمل کالا را برعهده می گیرد، اشتباه گرفت. برای توضیح اصطلاح اخیر مراجعه شود به:

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، آشنایی با تعاریف و اصطلاحات بازرگانی - اقتصادی، جلد دوم (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی، ۱۳۶۷)، صص ۱۴۰-۱۵۱.

(2): Forwarding Agents

توضیح: نمایندگان حمل و نقل تفاوتی با عاملین حمل و نقل ندارند و هر دو عنوان برای یک نوع فعالیت بکار می رود برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به: همان، صص ۱۶۷-۱۷۳.

حقوق و وظایف عاملین حمل و نقل در کشورهای مختلف شدیداً تفاوت دارد.

انواع متداول عاملین حمل و نقل

متداولترین عاملین حمل و نقل فعال در تجارت خارجی به شرح زیر می باشند:

عامل حمل و نقل مرکب^۱: فرانسویان

مبتکر این نوع عامل حمل و نقل بوده اند. عامل حمل و نقل مرکب، با استفاده از انواع شیوه های حمل و نقل، ترتیبات حمل کالا را از محل کار عرضه کننده تا محل کار خریدار فراهم می آورد (خدمات انبار به انبار)^۲. این نوع عامل حمل و نقل به مثابه شریک کارهای تجاری صادرکننده عمل می کند، بدین معنی که بسیاری از مراحل حمل و نقل بین المللی را برای او انجام میدهد. جابجایی، ترخیص کالا از گمرک و انبار کردن آن طی جریان حمل، جزء وظایف عامل حمل و نقل مرکب محسوب می شود. عامل حمل و نقل مرکب ترتیبات مربوط به بیمه کالا را فراهم می آورد و وظایف حرفه ای خود را نیز بیمه می کند. وی از بابت ایفاء تعهداتش طی مهلت های

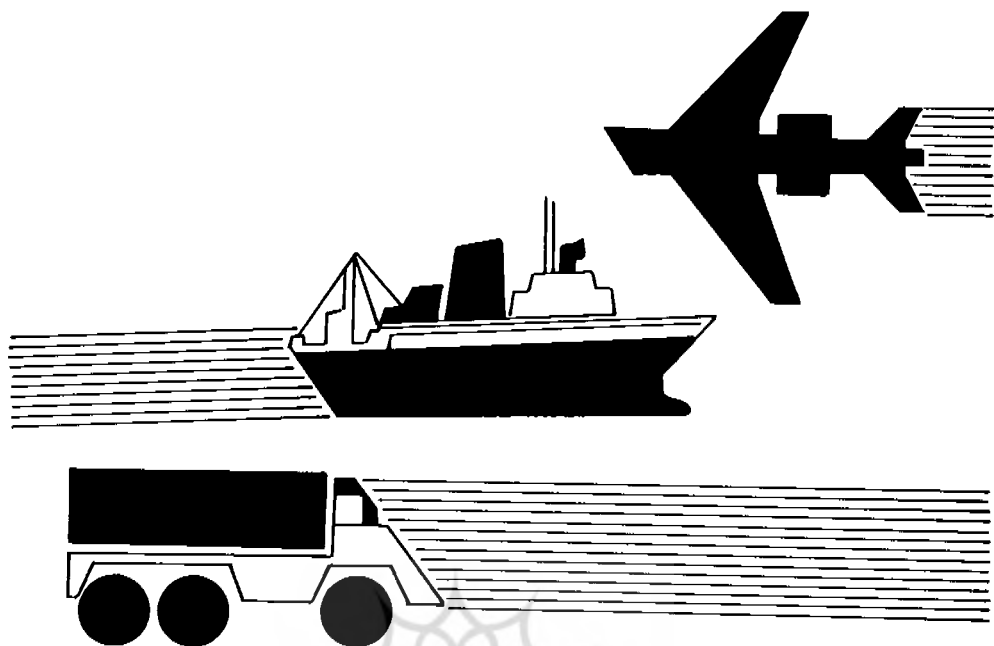
مقرر و انجام موفقیت آمیز کل عملیات حمل و نقل مسئولیت دارد. عامل حمل و نقل مرکب، طرفه هایی در خارج دارد و در بسیاری از موارد در بازارهای خارجی تحت پوشش خود، شعبی دایر می کند.

نماینده بندر یا فرودگاه^۳: این نوع

عامل حمل و نقل در زنجیره تقسیم طبیعی جریان حمل و نقل بین المللی کالا، به هنگام تغییر شیوه حمل و نقل^۴، به عنوان یک حلقه ارتباطی عمل می کند. او به نمایندگی از فرستنده بر جابجایی کالا در بندر و فرودگاهها نظارت می نماید تا در تغییر شیوه حمل و نقل مشکل بیار نیاید. این نوع عامل حمل و نقل اغلب بعنوان «گیرنده کالا» (مرسل الیه)^۵ مشخص می گردد، زیرا کالا به نشانی وی ارسال می شود. وی همچنین کالا را تا آغاز مرحله بعدی حمل، در انبار قرار میدهد.

ادغام کننده کالا^۱: ادغام کننده نوعی

(1): Multimodal Transport Operator (MTO)	(2): Door to Door Service
(3): Port or Airport Agent	(4): Transshipment
(5): Cargo Consignee	(6): Cargo Consolidator

بسیاری از عاملین حمل و نقل برای جلب مشتری تنها در جنبه‌ای خاص تخصص دارند.

کوچک پائین تر است - بهره‌مند شوند. ادغام کننده کالا حمل کننده‌ای را برمی‌گزینند تا حمل کالا به مقصد را با استفاده از شیوه حمل دریایی، هوایی، جاده‌ای و یا از طریق راه آهن، برعهده گیرد. اگر ادغام کنندگان، محموله‌های دسته‌بندی شده بصورت کانتینر را بر کشتی‌هایی بارگیری نمایند که بخودشان تعلق ندارد، «حمل کنندگان معمولی فاقد کشتی»^۱ نیز خوانده می‌شوند.

دیگر از عاملین حمل و نقل است که محموله‌های کوچک دریافتی از مشتریان را به گونه‌ای «معادل با تعرفه بارگیری (ظرفیت)»^۱ واگن راه آهن، کامیون، کانتینر و پالت دسته‌بندی و بسته‌بندی می‌کند و با حمل کنندگان (متصدیان حمل و نقل) در مورد نرخ‌های حمل و نقل این بسته‌ها مذاکره کرده و به مشتریان خود کمک می‌نماید تا از مزایای چنین نرخ‌هایی - که از نرخ محموله‌های

(1): Full Loads

(2): Non - Vessel Common Carriers

دامنه مسئولیت عامل حمل و نقل

واژه «نماینده حمل و نقل» به اشخاصی اطلاق میشود که برای انجام فعالیتهای مرتبط با حمل کالا، حقوق و مسئولیتهایی دارند. در برخی موارد اختیارات عامل حمل و نقل نسبتاً محدود است. در این حالت وی اختیاری برای انتخاب «پیمانکاران فرعی»^۱ حمل و نقل و یا جابجایی کالا نداشته و مسئول اقدامات آنان نیز نمی باشد. برای مثال اگر کالای متعلق به صادرکننده مفقود شود، نماینده حمل و نقل تنها اقدامات معینی را برای حفظ «حق توسل»^۲ صادرکننده به حمل کننده (یا بیمه گر در صورت بیمه بودن کالا) بعمل می آورد، اما وظایف وی در همین جا خاتمه می پذیرد. بهرحال، در وضعیت های دیگر، نماینده حمل و نقل مسئولیتهای بسیار گسترده تری برعهده دارد. او ممکن است تصدی برنامه ریزی و هماهنگ سازی حمل و نقل و عملیات مرتبط با آن (مانند ترخیص گمرکی، بیمه و انبار کردن کالا) را برعهده بگیرد یا پیمانکاران فرعی را آزادانه انتخاب کند و مسئولیت اقدامات آنان را بپذیرد و یا

اینکه از بابت انجام موفقیت آمیز عملیات صدور کالا، کلاً مسئول شناخته شود.

در فرانسه «حق العمل کار (کمیسیونر) حمل و نقل بین المللی»^۳ مسئولیتهای گسترده یک نماینده حمل و نقل را برعهده می گیرد. اما در سایر کشورها الزاماً موارد مشابهی وجود ندارد. برای مثال، در بلژیک «حق العمل کار (کمیسیونر) یا ارسال کننده»^۴، در آلمان «ارسال کننده»^۵ و در انگلستان «نماینده حمل و نقل» بعنوان نمایندگانی با حقوق و وظایف محدودتر عمل می کنند. بنابراین عنوان شخصی که وظایف عامل حمل و نقل را انجام میدهد، محدوده مسئولیتهایش را دقیقاً منعکس نمی سازد.

با توجه به مراتب فوق، صادرکنندگان پیش از شروع به کار باید در کشوری که خود در آنجا فعالیت دارند راجع به ماهیت حقوقی نماینده حمل و نقل درک روشنی داشته باشند.

(1): Subcontractor

(2): Right of Recourse

(3): Commissionnaire de Transport International

(4): Commissionnaire / Expéditeur

(5): Spediteur

نمایندگان وصول کرایه حمل هوایی: این نوع عامل حمل و نقل کرایه متعلق به خطوط هوایی را وصول می‌کند و در عین حال اجازه دارد «راهنما هوایی»^۲ را به نمایندگی از آنها صادر کرده و امضاء نماید. برای انجام چنین وظایفی، عامل وصول کرایه حمل هوایی باید مجوز «اتحادیه بین‌المللی حمل و نقل هوایی (اتا)»^۳ را داشته باشد. آنان ضمن وصول کرایه، معمولاً بعنوان حق‌العمل کار گمرک نیز عمل می‌کنند.

نماینده حمل جاده‌ای: نمایندگان حمل جاده‌ای میان حمل‌کنندگان جاده‌ای و فرستندگان کالاها ارتباط برقرار می‌کنند. در اکثر کشورها، صنعت حمل جاده‌ای مرکب از مؤسسات متعدد بسیار کوچک است. مسئول یک مؤسسه حمل و نقل کوچک اغلب رانندگی وسیله نقلیه خود را برعهده داشته و مجالی برای توجه به بُعد تجاری فعالیتش پیدا نمی‌کند. در عین حال فرستندگان کالا با مشکل پیدا کردن مؤسسه حمل و نقل جاده‌ای مناسب برای حمل کالایشان روبرو هستند. نمایندگان حمل

جاده‌ای این شکاف را بدین ترتیب پرمی‌کنند که با حمل‌کنندگان و مشتریان تماس برقرار کرده با دریافت کارمزد (حق‌العمل) میان آنان ارتباط بوجود می‌آورند.

حق‌العمل کار گمرک: حق‌العمل کاران گمرک که در میان عاملین حمل و نقل دارای تخصص بالایی هستند، تشریفات گمرکی کالاهای وارداتی و صادراتی را انجام می‌دهند. حق‌العمل کار گمرک به نمایندگی از واردکننده و یا صادرکننده‌ای که با او قرارداد دارد، عمل می‌کند. او از بابت «اظهارنامه‌های گمرکی»^۴ و همین‌طور حقوق، عوارض و مالیاتهای گمرکی صرفاً در برابر مقامات گمرک مسئول است. البته حق‌العمل کار گمرک هزینه‌های اشاره شده را پس از وصول از مشتری، از جانب وی می‌پردازد. برای انجام چنین فعالیت‌هایی، حق‌العمل کار باید از گمرک مربوطه پروانه کتبی داشته باشد. این پروانه منطقه جغرافیایی خاصی را تحت پوشش قرار می‌دهند و اعطای آن مشروط به شرایط زیر است:

(1): Air Freight Agent

(2): Air Waybill

(3): International Air Transport Association (IATA)

(4): Road Haulage Agent

(5): Customs Broker

(6): Customs Declarations

۱- حق العمل کار باید در منطقه ای که تحت پوشش پروانه قرار دارد، دفتری دایر کند.

۲- برای انجام تشریفات گمرکی حداقل یک فرد واجد شرایط را استخدام نماید.

۳- پشتوانه مالی رضایتبخشی به صورت تضمین نامه های بانکی مؤسسات بیمه یا شرکتهای استقراضی، داشته باشد.

۴- در حرفه خود جدیدت نشان دهد!
در صورتیکه حق العمل کار گمرک نتواند

ظرف مدتی معین به تعداد کافی اظهارنامه گمرکی تسلیم گمرک کند، پروانه اش باطل خواهد شد.^۲

(۱) توضیح - طبق ماده ۳۷۶ آئین نامه اجرایی قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۱، حق العمل کار در گمرک به شخصی (اعم از حقیقی یا حقوقی) اطلاق می شود که تشریفات گمرکی کالای متعلق به شخص دیگری را بوکالت از طرف آن شخص در گمرک انجام بدهد. «طبق همین ماده پروانه حق العمل کاری در گمرک باشخاصی داده میشود که دارای کارت بازرگانی بوده و حائز شرایط مذکور در زیر باشند: (۱) تابعیت ایران، (۲) سن کمتر از بیست و پنج سال نباشد، (۳) نداشتن محکومیت به جنحه و جنایت و عدم سابقه قاچاق در گمرک به گواهی کتبی مقامات مربوط، (۴) حداقل داشتن دیپلم دبیرستان، دارندگان مدارک تحصیلی بالاتر در شرایط مساوی حق تقدم خواهند داشت، (۵) کارمند دولت نباشد و (۶) پذیرفته شدن در امتحان قانون امور گمرکی و آئین نامه آن که از طرف گمرک هر سال یکبار بعمل خواهد آمد. (م).

(۲) توضیح - طبق ماده ۳۸۶ آئین نامه اجرایی قانون امور گمرکی هرگاه حق العمل کار در ضمن اشتغال به شغل حق العمل کاری در گمرک عمداً اظهارنامه خلاف واقع تنظیم و یا اقدامی برخلاف قانون و آئین نامه گمرکی مرتکب شود که متضمن زیان مالی دولت باشد تخلف او به پیشنهاد گمرک در کمیسیونی مرکب از نمایندگان وزارت اقتصاد و اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران و اداره کل گمرک جمهوری اسلامی ایران رسیدگی و در صورت ثبوت تخلف طبق رأی قطعی کمیسیون مزبور پروانه حق العمل کار متخلف بطور موقت یا دائم باطل خواهد شد چنانچه حق العمل کار در ارتکاب قاچاق گمرکی دخالت داشته باشد علاوه بر اجرای مقررات بالا مشمول مقررات قانون مرتکبین قاچاق نیز خواهد بود. (م).

و نقل تخصص پیدا کرده‌اند. تخصصی شدن این حرفه می‌تواند برحسب شیوه حمل و نقل، مقصد، نوع کالا و ماهیت عملیات تجاری باشد.

تخصصی شدن برحسب شیوه :

عاملین حمل و نقل مستقر در بندر، در عملیات بندری و فراهم کردن ترتیبات حمل با خطوط کشتیرانی تخصص دارند. در فرودگاه نیز وضعیت مشابهی وجود دارد. در اینجا عاملین حمل و نقل عبارتند از نمایندگان وصول کرایه حمل هوایی، ادغام‌کنندگان کالا و حق‌العمل‌کاران گمرک. عاملین حمل و نقل مستقر در نقاط مرزی بیشتر در حمل جاده‌ای تخصص داشته، با استفاده از وسایل نقلیه متعلق به خود یا اجاره شده از شرکت‌های حمل و نقل جاده‌ای، برخی از خدمات حمل و نقل جاده‌ای را در سطح ملی و منطقه‌ای عرضه می‌دارند.

دیگر عاملین حمل و نقل: فهرست بالا از عاملین حمل و نقل به هیچ وجه کامل نیست. نمونه‌های اشاره شده جنبه انتخابی داشته و وجه مشترک آنها بویژه سروکار داشتن با کالاهایی است که به صادرکننده و یا واردکننده (به عنوان مشتری) تعلق دارد و عاملین حمل و نقل به نمایندگی از آنان عمل می‌کنند. دیگر انواع نمایندگان حمل و نقل، خدماتی را عرضه میدارند که اصولاً به حمل‌کنندگان (متصدیان حمل و نقل) مربوط میگردد و در واقع این نمایندگان برای آنها کار می‌کنند. مانند «نمایندگان شرکتهای کشتیرانی»^۱، «دلالتان حمل دریایی»^۲ و «دلالتان اجاره کشتی برای حمل از طریق راههای آبی داخلی»^۳.

تخصصی شدن عاملیت حمل و نقل

بعلمت انواع گسترده خدماتی که تحت عنوان کلی عاملیت حمل و نقل ارائه میشود و لزوم جلب مشتری با مشخص بودن تفاوت میان نوع خدماتی که این عاملین عرضه میدارند، بسیاری از نمایندگان - بویژه کسانی که در مؤسسات کوچک کار می‌کنند - در جنبه‌ای خاص از عاملیت حمل

(1): Ship's Agents

(2): Marine Brokers

(3): Inland Waterway Charter Brokers

ماشین آلات، منسوجات، کالاهای فاسد شدنی و یا خطرناک است.

انتخاب عامل حمل و نقل

بعضی از صادرکنندگان و واردکنندگان با انتخاب عامل حمل و نقلی که بتواند بهترین خدمات را ارائه دهد، برای جابجایی محموله‌هایشان همواره از یک عامل استفاده می‌کنند. عده‌ای دیگر برای گرفتن «قیمت رقابتی»^۱ تقاضای ارائه پیشنهاد می‌کنند. صادرکنندگان کوچک و تازه‌کار برای انتخاب عامل حمل و نقل مناسب، از روش «تقاضای ارائه پیشنهاد رقابتی»^۲ استفاده می‌نمایند.

تقاضای ارائه پیشنهاد رقابتی: تعداد نمایندگان حمل و نقلی که از آنان خواسته میشود برای امر خاصی پیشنهاد ارائه دهند، معمولاً از پنج نفر تجاوز نمی‌کند. لازم است که به همه پیشنهاددهندگان توضیح واحدی در خصوص کاری که باید انجام بگیرد، داده شود و سپس از آنان درخواست گردد که به سؤالات موردنظر روی فرم استناد‌آردی که صادرکننده تهیه می‌کند، پاسخ گویند.

تخصیصی شدن برحسب مقصد: برخی از عاملین حمل و نقل در حمل محموله‌ها به کشورهای خاصی تخصص دارند. برای مثال، عاملین حمل و نقلی که تنها به مقصد خاورمیانه کالا حمل می‌کنند لازم است که با شرایط مربوط به دریافت «سیاهه کنسولی»^۱ و «گواهی اتاق بازرگانی»^۲ — که جزء شرایط ورود کالا به بازارهای مزبور محسوب میشوند — آشنا باشند. عاملینی که در این دسته جا می‌گیرند معمولاً در کشورهای مقصد شعباتی دارند.

تخصیصی شدن برحسب نوع کالا:

همچنین ممکن است برحسب نوع کالا تخصص بوجود آید. برای حمل و جابجایی بعضی از کالاها و ترخیص آنها از گمرک اطلاعات و تجهیزات ویژه‌ای مورد نیاز است. برای مثال برای جابجایی مطمئن کامپیوتر باید آنرا با استفاده از ابزار خاصی انتقال داد و تنها بعضی از عاملین حمل و نقل وسایل چنین کاری را در اختیار دارند. گروهی دیگر از عاملین حمل و نقل در جابجایی اقلام بزرگ که قابل تفکیک نیستند، مانند توربین، تخصص دارند. تخصص عده‌ای دیگر نیز در فراهم کردن ترتیبات حمل

(1): Consular Invoice

(2): Chamber of Commerce Certification

(3): Competitive Price

(4): Competitive Bidding

۱- نامه ای که رئوس عملیات مورد نظر را بطور خلاصه توضیح دهد.

۲- فهرست بسته بندی که توضیحاتی در مورد کالا داشته باشد.

۳- برنامه حمل‌هایایی که باید صورت گیرد

۴- فرم استاندارد برای تنظیم پیشنهاد. ضرورت دارد فرمی تهیه شود که پاسخ‌ها را به صورت استاندارد درآورده و بنابراین مقایسه را میسر گرداند. این فرم معمولاً به صورت زیر است:

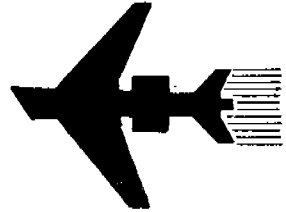
تقاضای ارائه پیشنهاد باید به دفتر مرکزی نماینده حمل و نقل ارسال گردد، نه دفتر محلی کارش در بندر. برای کسب اطمینانهای لازم، پاسخ باید در نامه لاک و مهر شده به نشانی شخص معینی فرستاده شود. صادرکننده برای تماس با یک مؤسسه عامل حمل و نقل باید نام شخصی را جهت تماس، از آن بخواهد و سپس با او در ارتباط باشد. دعوت برای ارائه پیشنهاد باید شامل مدارک زیر باشد:

جدول (۱)

فرم استاندارد: پیشنهادها دعوت حمل و نقل			
ملاحظات	قیمت		معین واحد به منظور قیمت گذاری
	سایر ارزها	درا آمریکا	
			تن
			تن
			متر مکعب
			تن
			تن
			تن
			تن
			%
			تن
			%
			-

مقایسه پیشنهادهای دریافتی: می توان

جدولی را برای مقایسه پیشنهادهای دریافتی تنظیم کرد (جدول ۲) و بهترین پیشنهاد را برحسب قیمت انتخاب نمود. باید پائین ترین پیشنهاد برای هر قلم هزینه در جدول مشخص گردد. کل مبالغ مشخص شده کمترین رقمی است که صادرکننده می تواند انتظار پرداخت آنرا برای کار موردنظرش داشته باشد. صادرکننده ملزم به انتخاب عامل حمل و نقلی نیست که پائین ترین پیشنهاد را داده است (در این مثال نماینده ب) و اگر بنا به دلایلی، نماینده دیگری را ترجیح میدهد، باید آنرا برگزیند، اما در عین حال باید از او بخواهد که در مورد اقلام مختلف هزینه - که از دیگران مظنه های کمتری گرفته است - تجدیدنظر بعمل آورد.

جدول (۲)

مقایسه پیشنهادها دریافتی			
نماینده ب	نماینده الف	نماینده الف	اقلام هزینه
۲	۱	۳	کار مزد
۲	۲	۱	هزینه های متفرقه
۳	۱	۲	پرداختن از انبار
۱	۲	۳	هزینه حمل از بندر الف به ب
۲	۱	۳	هزینه حمل از بندر ب به ب
۱	۲	۲	بیمه و هزینه های اداری
۱۱	۹	۱۴	مجموع

انتخاب عوامل: علاوه بر عامل قیمت، عوامل کلی مؤثر بر انتخاب یک عامل حمل و نقل عبارتند از: کارآیی، قابل اطمینان بودن، سرعت عمل، رعایت نکات ایمنی و کیفیت خدمات مورد نظر. برای هر صادرکننده و یا واردکننده دست اندرکار تجارت بین الملل، کارآیی و قابل اطمینان بودن ملاحظات مهمی بشمار می روند. یک دفتر حق العمل کار گمرک وقتی دارای کارآیی است که کالا را به سرعت ترخیص کند و اسناد گمرکی مهر و امضاء شده را در اسرع وقت بگیرد. همچنین، یک مؤسسه خدمات حمل و نقل جاده‌ای دارای کارآیی، کالاها را در تاریخ‌هایی که با مشتری توافق کرده است تحویل می‌گیرد و یا تحویل می‌دهد.

سرعت عمل و رعایت نکات ایمنی ملاحظات مهمی هستند که ممکن است برای برخی از انواع کالاها اهمیت ویژه‌ای داشته باشند. برای مثال، صادرکننده‌ای که کالاهای گران‌قیمت صادر می‌کند در جستجوی عاملی است که بتواند کالایش را در اسرع وقت بطور سالم تحویل دهد و مشتری نیز در عوض اغلب آماده است که هزینه بیشتری برای این خدمات بپردازد. نوع خدمت قابل ارائه به مشتری نیز

می‌تواند معیار مهمی برای انتخاب بشمار آید. ممکن است صادرکننده‌ای مایل باشد که به عامل حمل و نقل از بابت از بابت خدمات شخصی‌تر مبلغی اضافه بپردازد. در اینصورت ممکن است نمایندگان را که قیمت‌های پائین‌تری پیشنهاد می‌کنند انتخاب ننماید. تأخیر در تحویل کالا، مفقود شدن اسناد، حوادث، قصور در بارگیری کالا در کشتی و یا هواپیمای تعیین شده، ایجاد مشکل با مقامات گمرک و تأخیر در تسلیم صورت‌حساب، شاخص‌های بد انجام شدن وظایف عاملین حمل و نقل، محسوب می‌شوند. صادرکنندگان و واردکنندگان باید تمام سعی خود را بعمل آورند که با نمایندگان بد سابقه طرف نشوند، حتی اگر نرخهای بسیار پائینی از جانب آنان پیشنهاد شده باشد.

قرارداد: پس از انتخاب عامل حمل و نقل، صادرکننده و یا واردکننده باید با او قرارداد رسمی تنظیم کنند. برای عملیات صادراتی مشابه می‌توان از موافقتنامه کتبی واحدی استفاده کرد، اما اگر عملیات مهمی در میان باشد قراردادهای متناسب با آن نوع عملیات منعقد خواهد شد. *

* به نقل از: Denis Chevalier, «Freight Forwarders, how to Use them in Foreign Trade»

FORUM, Vol. xxv, No. 3 (July — September 1989), pp. 4-9.